härra, kolmas Suure Gildi oldermanni ja neljas Väikese Gildi oldermanni käes. Väikesele Gildile ei tahetud esiti laeka võtit anda, kuid viimaks anti siiski selle ägedaile pealekäimisile järele ja tunnustati ta majanduse kontrolli alal Suure Gildiga ühevääriliseks. Laeka korralduse läbi ei saavutanud kodanikkond küll õigust gildide koosolekuil linna-aruandeid üksikasjaliselt läbi vaadata; siiski märgitses see korraldus tähtsa sammu edasi linna majandusasjanduse saneerimise alal: gildid võisid nüüd hoopis edukamalt kui senini vähemalt oma esindajate kaudu kindlas korras majanduse kontrollimise õigust teostada. Sellega oli jällegi saavutatud teatav võit rae oligarhia üle.

Hariduslikud ja usulised olud. Tartu ülikool. Ka vaimlise kultuuri alal näeme Tartus Rootsi aja esimesel poolel jõudsaid edusamme. Püüdes Tartust teha „ikka veel ebausule vastuvõtliku" Liivimaa vaimlise tsentrumi, koondas Gustav Adolf siia rea haridusasutisi. Linna kodanikke valdas Rootsi valitsuse ergutavate algatuste mõjul samuti tung haridusliku tasapinna tõstmisele kaasa aidata. Gildid paluvad mitmel korral raadi kooliolude korraldamist suurema energiaga jätkata. Tekivad kavatsused juba olemasoleva linnakooli kõrvale ellu kutsuda eriline õppeasutis tütarlaste jaoks. Kuigi see algatus, mida 1636.—1638. a. elavalt harutati, teostamist ei leidnud, näib ometi mingi uus „Soome kool" asutatud olevat, kus õpetust said Rootsi sõjaväes teenivate soome sõdurite ja teiste Tartus asuvate soomlaste lapsed. Vähemalt mainitakse säärast kooli a. 1650 Stokholmi sõitvale bürgermeister Wybersile kaasa antud instruktsioonis. Tartu linnakooli kohta on õieti napilt teateid säilinud. A. 1638 kurdab raad, et see kool „aus vielen Ursachen" tagurpidi minevat. Et asja parandada, määratakse nüüd senisele kantorile abiks teoloogia-üliõpilane Adrian Verginius, kes 60 riigitaalri suuruse aastapalga eest koolis igapäev kella 8—9 hommikul ja 1—3 päeval õpetust peab andma katekismuses, ladina keeles ja arvutamises. Kui Verginius poolteist aastat hiljemini sellelt kohalt lahkub, annab raad tema töö tagajärgede kohta õieti kiitva otsuse. Nende koolide kõrval teotses alghariduse alal veel Gustav Adolfi käsul ellukutsutud triviaalkool kolme õpetajaga. Keskhariduse jaoks asutati a. 1630. agara kindralkuberneri Johan Skytte algatusel *schola classica*. See gümnaasium pidi tema asutaja kavatsuse järgi noorile Liivimaa kodanikele andma nii põhjaliku hariduse, et nad ilma ülikoolis käimata kohased oleksid mitmesuguste, suuremat ettevalmistust nõudvate ametite jaoks. Vastavalt sellele eesmärgile õpetati siin „vabade kunstide" kõrval aineid, mis kuulusid õigupoolest ülikooli, — teoloogiat, jurisprudentsi, meditsiini ja matemaatikat, peale selle veel ladina, kreeka, heebrea, prantsuse, saksa, eesti ja läti keelt. Õpetuse eest hoolitsesid 8 professorit. Et ligi tõmmata õpilasi ka vaesemate rahvaklasside, eriti talurahva seast, määrati valitsuse poolt mitmed stipendiumid ja muretseti puudustkannatavaile õieti odava hinna eest sööki.

See asutis, mis Gustav Adolfi soovi järgi pidi Liivimaa noorsoo vabastama „seniseist barbaarseist kombeist" ja maale andma kõlvulisi intelligentseid tööjõude, osutus niivõrra elujõuliseks ja tärganud tarvetele vastavaks hariduselu ääsiks, et Skyttel peagi mõte tekkis seda täieliseks ülikooliks välja arendada. Neli kuud enne surma kirjutas Gustav Adolf „in castris ad Noribergam" 30. VI. 1632. a. käskkirjale alla, mis Tartu gümnaasiumi ümber muudab *Academia Gustaviana* nimeliseks ülikooliks, et, nagu öeldakse manifestis, äsja omandatud provintsidele kindlustada igakülgne heaolek kõigi hästikorraldatud riikide kahe tähtsaima põhimõtte — jumalakartlikkuse ja õigluse (*pietas et iustitia*) — alusel. „Et aga mingisugused asutised ei saa püsida ilma privileegiumideta, siis anname, mööname ja

Tartu, lk. 75